

Paluu maatalouden vallankumouksen juurille

Mats Morell:

Agrar revolution. Jordbruksproduktionen i Uppsala och Västmanlands län 1750–1920. Uppsala Studies in Economic History 121, Uppsala universitet 2022. 467 s. ISBN 978-91-513-1451-8. Sähköinen julkaisu: urn:nbn:se:uu:diva-470482

Maatalouden vallankumous on alun perin englantilaisessa historiantutkimuksessa teollisen vallankumouksen rinnalle luotu käsite. Sillä tarkoitetaan tekniikan tai järjestelmän muutoksia, joiden seurauksena maatalouden tuotanto ja tuottavuus merkittävästi kasvavat. Aikojen saatossa tutkijat ovat käyneet vilkasta ja monipolvista keskustelua maatalouden vallankumousten olemassaolosta, ajoituksesta, lukumäärästä ja tyypillisistä piirteistä. Parin viime vuosikymmenen aikana ruotsalaista tutkimusta seuranneet ovat saattaneet hieraista silmiään nähdessään käsitettä käytettävän joko aikamääränä tai hyvin löyhästi melkein mistä tahansa maataloudessa tapahtuneesta muutoksesta. Epäilemättä syynä käsitteen epämääräiselle käytölle on vuonna 2000 otsikolla *Den agrara revolutionen 1700–1870* ilmestynyt Ruotsin maatalouden historian kolmas osa. Eino Jutikkala kummeksui syystä *Historiallisen Aikakauskirjan* kirja-arviossaan 2001 (s. 213–216) otsikointia, jossa maatalouden vallankumouksen käsite ja käsitely ajanjakso sopivat huonosti yhteen.

Uppsalan yliopistossa taloushistorian professorina toimineen Mats Morellin teoksessa maatalouden vallankumous palautetaan jämäkällä otteella sen täsmälliseen taloushistorialliseen merkitykseen.

Kirja on Mats Morellin paluu juurille, aiheeseen, josta hän julkaisi ensimmäisen artikkelinsa yli neljäkymmentä vuotta sitten. Tutkimusteemaan liittyvä pitkä perspektiivi yhdistettynä vuosikymmenten työskentelyyn muiden aiheiden parissa luovat kirjaan syvyyttä, jota on vaikea sanoin kuvailla. Kirja on myös tekijän kannanotto maataloushistorian tutkimuksen nykytilaan ja muistutus maataloushistorian suurten teemojen merkityksestä. Tutkimuksen aihe on mitä tärkein, käsitelläänhän siinä modernisoituvan yhteiskunnan perusteita.

Kirjan tarkoituksena on jäljittää maatalouden vallankumous, mikäli sellainen tapahtui. Jos maataloustuotanto jossain vaiheessa kasvoi tavalla, jota voidaan kutsua vallankumoukselliseksi, milloin se tapahtui ja miten se ilmeni? Käsitely kohdistuu Uppsalan ja Västmanlandin lääneihin, joiden maataloustuotannon muutokset ovat aiemmassa tutkimuksessa jääneet vähemmälle huomiolle kuin esimerkiksi Skåne, Halland tai Skaraborgin lääni. Aluevalinta lisää suomalaisittain mielenkiintoa, sillä tutkitun alueen viljelymenetelmät olivat melko

lähellä Lounais-Suomen vastaavia. Aikaväli, jolta Morell maatalouden vallankumousta etsii, on 1750–1920.

Löytääkseen maatalouden vallankumouksen Morell mittaa maataloustuotantoa lukuisilla eri mittareilla. Peltojen ja niittyjen pinta-aloista ja käytöstä edetään satojen kehityksen ja eläinten määrän, laadun sekä tuoton kautta kokonaistuotantoon ja edelleen pinta-alan sekä työvoiman tuottavuuteen. Ekologista tasapainoa ja sen mahdollista järkkymistä muutosten taustalla ei ole unohdettu. Vyöryttämällä lukijan eteen yhä uusia muuttujia Morell tulee kuvanneeksi hyvin maatalouden kompleksisuutta: pelkän viljelypinta-alan tai eläinten määrän perusteella ei voi vielä sanoa paljoakaan maataloustuotannon kokonaisuudesta, puhumattakaan sen tuottamasta ravinto- tai raha-arvosta. Analyysi etenee loogisesti ja järjestelmällisesti edeltävien vaiheiden luodessa pohjaa seuraaville. Tiedon rakentuminen ja päättelyn uskottavuus ovat kaiken aikaa lukijan arvioitavissa. Esitystapa suorastaan houkuttelee pohtimaan myös vaihtoehtoja esitetyille tulkinnoille.

Morell avaa tutkimuksensa perusteet vakuuttavasti. Sadan sivun mittaisen johdannon lisäksi erilliseen liitteeseen sijoitetun metodiluvun kahlaaminen voi uuvuttaa motivoituneemmankin lukijan. Voin kuitenkin suositella lämpimästi tästä teoksesta aloittamista kaikille, jotka haluavat tutustua maatalouden vallankumouksen historiografiaan tai varhaismodernin maatalouden mittaamisen metodologiaan. Metodien kuvaus tuo esiin raastavalla tavalla maatalouden mittaamisen vaikeuden. Morellilla on käytössään verrattain paljon tilastoaineistoa, mutta siitä huolimatta hänen on usein välttämättä turvautua oletuksiin ja arvioihin. Näissä kohdin Morellin vankka kokemus on arvossaan.

Tutkimuksen tulos on, että maatalouden vallankumous ajoittuu tutkimuslääneissä 1800-luvun jälkipuoliskolle eli myöhäisempään ajankohtaan kuin ruotsalaisessa kontekstissa on totuttu ajattelemaan. Koko 1800-luku on kuitenkin maatalouden kasvun ja tehostumisen aikaa, eivätkä 1800-luvun alkupuolella tehdyt toimet ja muutokset olleet merkityksettä. Ne edustivat kasvua, jollaista ei ollut ehkä koskaan koettu perinteisen maatalouden ajalla. Kuitenkin kasvuvauhti kiihtyi merkittävästi 1800-luvun puolivälin jälkeen.

Konkreetit muutokset havainnollistuvat aikaisempaan tutkimukseen perustuvien 19 hypoteesin kautta. Johtopäätöksissä osa hypoteeseista vahvistuu, osa tarkentuu ja osa kumoutuu. Hypoteesien tarkentuminen liittyy Morellin havaintoihin siitä, miten paikalliset olosuhteet vaikuttivat maatalouden muutoksiin. Vaikka kehityksen suunta ja ajoittuminen olivat melko yhteneväiset koko tutkitulla alueella, eri lähtökohdista ja erilaisissa olosuhteissa kehityksen polut erosivat toisistaan. Kokonaiskuvassa verrattain samankaltaisten läänien sisälläkin maatalouden vallankumoukseen johtivat osin erilaiset prosessit.

Mielenkiintoista on pääasiassa rehuviljana käytetyn kauran moninainen rooli osana muutosta. Vähään tyytyväisenä kasvina kaura oli helppo tapa lisätä tuotavuutta, sillä alituinen lannan niukkuus ei estänyt kauranviljelyn laajentamista. Kaura olikin pääasiallinen viljelykasvi otettaessa niittyjä viljelykäyttöön. Ajoittain kauramaa voitiin jättää uudelleen kasvamaan heinä. Tällainen hyvin yksinkertainen kaura – heinä -vuorottelu oli myöhempien muutosten kannalta merkityksellinen, sillä se helpotti varsinaisten vuoroviljelymenetelmien omaksumista. Tämä on hieno esimerkki siitä, miten maataloudessa muutokset linkittyvät toisiinsa.

Yhteiskunnallisen tason pohdinnassaan Morell kulkee monien tavoin Lars Herlitzin jalanjäljissä. Herlitzin teoksen *Jordegendom och ränta* (1974) ja usean siitä inspiroituneen tutkimuksen keskeinen väite on, että yhteiskunnallisten muutosten seurauksena talonpoikien oli 1700-luvulta alkaen mahdollista saada hyöty tekemistään taloudellisista parannuksista itselleen, mikä motivoi uutterampaa työskentelyä ja uudistusten tekemistä taloudellisen tuoton saavuttamiseksi. Tätä prosessia Morell pitää ruotsalaisessa kehityksessä keskeisenä. Lisäksi hän näkee merkitystä olleen markkina-signaaleilla, ekologisen tasapainon järkkymisellä sekä muutosten edellytyksiä luoneilla maanjaoilla.

Teoksen loppupuolella näkökulma vaihtuu tavalla, jota voi kutsua sävähdyttäväksi. Kun takana on 150 sivua tiukkaa tilastollista analyysiä läänien ja kihlakuntien tasolla, Morell antaa viljelijöiden kertoa omasta kokemuksestaan tutkitulla ajalla. Tähän hän käyttää kolmea talonpojan pitämää päiväkirjaa 1800-luvulta. Kolmen päiväkirjan sisällöt eivät tietenkään voi kertoa yleisesti talonpoikien elämästä, mutta ne tuovat esiin asioita, joita numerot eivät koskaan voi kertoa. Näkökulman vaihto on hyvin vaikuttava puheenvuoro sen puolesta, että kokonaiskuvan luomiseksi ja ymmärtämiseksi tarvitaan erilaisia näkökulmia ja niiden yhdistämistä.

Päiväkirjat vahvistavat tulkintaa, että muutoksia maataloudessa ohjasivat voimakkaimmin taloudelliset tekijät. Kaikki erilaisilla ja erikokoisilla tiloilla eläneet päiväkirjanpitäjät pyrkivät omilla tavoillaan osallistumaan markkinoille, joiden hinnanmuutoksia ja kysyntäsuhteita he seurasivat tarkasti, vaikka kaupallisen toiminnan mittakaava saattoi olla vaatimaton. Markkinat ohjasivat siis valintoja, vaikka kotitaloudessa elettiin hyvin omavaraisesti. Tällainen markkinaorientoituminen antaa aihetta maataloushistorian uudelleenarvioinnille laajemminkin. Markkinoiden pieni volyymi ei välttämättä tarkoita, että niiden merkitys olisi ollut pieni.

Morellin teksti on hyvin etenevää ja helppolukuista, mutta se olisi ehdottomasti ansainnut ennen painattamista huolellisen oikoluvun. Toinen lukijakokemukseen vaikuttava tekijä on, että kaikki taulukot on sijoitettu liitteisiin. Taulukot eivät ole laajoja vaan yleensä alle

puolen sivun kokoisia. Argumentoinnin seuraaminen olisi ollut helpompaa, jos taulukot olisi taitettu tekstiin kaavioiden tavoin.

Agrar revolution on kirja ajasta, jolloin yksi tapa harjoittaa maataloutta oli tullut tiensä päähän. Se kuvaa useiden sukupolvien ajan kestänyttä muutosten ketjua, jonka seurauksena maataloustuotannon perusteet muuttuivat. Kirja ei ota kantaa maatalouden muutoksiin pidemmällä aikavälillä. Siitä huolimatta lukijana helposti tulee peilanneeksi kirjan teemoja nykypäivään, jolloin maatalous on jälleen väistämättömien muutosten edessä. Tarkasti ja tinkimättömästi tehty tutkimus maataloushistorian klassisesta teemasta jäi Mats Morellin viimeiseksi. Hän kuoli pitkällisen sairauden uuvuttamana reilu kaksi viikkoa kirjan ilmestymisen jälkeen. Kirja sen sijaan jää elämään ja tulee kulumaan tutkijoiden käsissä pitkään.

Kirsi Laine, FT
Turun yliopisto

Kekkonen lännen vaikuttaja-agenttina

Mikko Virta:

Salainen kanava länteen. Urho Kekkonen ja lännen tiedustelu kylmässä propagandasodassa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2022. 428 s. ISBN 978-951-51-7062-0. Sähköinen julkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7062-0>

Kylmä sota lukeutuu poliittisen historian tutkituimpiin ajanjaksoihin. Perinteisesti aikakautta on lähestytty suurmiesten ja supervaltojen tulokulmasta, mutta viime vuosikymmeninä lukuisat muutkin lähestymistavat ovat kasvattaneet suosiotaan. Aikakautta on ruodittu muun muassa kulttuurien ja mentaliteettien näkökulmasta. On haluttu porautua ihmisten tunteisiin ja pelkoihin sekä siihen, miten suurvaltakokit pyrkivät ohjailemaan niitä kulttuuridiplomatian ja suoranaisen propagandan keinoin.

Mikko Virran joulukuussa Helsingin yliopistossa tarkastettu väitöskirja ja siihen pohjaava tietokirja (*Operatio Kekkonen: Lännen agentit Tamminiemen sisäpiirissä*. Otava, Helsinki 2022) edustavat tutkimussuuntaa, jossa klassisen ja uudemman tutkimuksen kiinnostuksen kohteet kulkevat käsi kädessä. Suomen tapaus asetetaan osaksi idän ja lännen ideologista kamppailua. Sen jälkeen katse tarkennetaan presidentti Urho Kekkoeseen ja siihen, miten läntiset suurvallat, Iso-Britannia ja jossakin määrin myös Yhdysvallat, pyrkivät ohjailemaan hänen mielenliikkeitään ja tekojaan 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa. Etualalle nousevat brittien salaiset vaikut-